

«Jeg ble drapstruet. Av han som til da hadde vært min nærmeste samarbeidspartner og beste nordkoreanske venn.»

MORTEN TRAAVIK

HAN HUSKER LYDEN AV KULENE som treffer asfalten. Året er 1993, datoen 4. oktober, og det er fullt opprør i Russland etter et mislykket kuppforsøk mot president Boris Jeltsin. Morten Traavik er elev ved Det Statlige Russiske Teaterakademi i Moskva og har trosset den norske ambassadens formaninger om å holde seg innendørs. Sammen med kompisene går han ut for å få med seg opptøyene.

Han er en 22 år gammel registudent fra Bergen som har bodd i Moskva i knappe tre uker. Plutselig finner han seg på et fortau hvor kulene smeller rundt bena hans – i kryssilden mellom Jeltsins soldater og en snikskytter fra motsatt side.

Det er det siste han husker før blackouten.

Det som skjedde denne dagen i Russlands hovedstad er i ettertid blitt betegnet som et blodbad. Traavik og kompisene – og han husker ikke hvordan – kommer seg til en fotgjengerundergang hvor de blir stående og høre på skuddsalvene, menneskene som skriker. Raskt finner flere frem til det samme skjulestedet. Livredde trenger de seg sammen, desperate etter dekning for de rasende kampene.

Før dette har ikke Traavik rukket å kjenne seg redd – nå kommer frykten. Det er ikke plass til ubegrensede mengder folk, og han tenker:

«Kommer det flere, blir jeg klemt i hjel».

– Mange av dem som døde den dagen, var tilskuere som hadde stått litt feil. For det var jo spennende og, sier Traavik i dag.

– Det er kanskje derfor jeg er så bra på å stå i kryssild. Jeg hadde tidlig trening i den slags.

HAN ER KUNSTNEREN SOM skaper kontroverser. Virkelige kontroverser. Sånne du får når du inngår kunstneriske samarbeidsprosjekter med et av verdens mest forhatte regimer – Nord-Korea.

19 ganger har han besøkt landet, etter at han selv for åtte år siden initierte et samarbeid. Det var Traavik som hadde regien da et vestlig rockeband for første gang holdt konsert i hovedstaden Pyongyang. Han har tatt med seg nordkoreanske barn over grensen og helt til Norge for å sette opp Thorbjørn Egners «Kardemomme by» – omdøpt til «Kardemomyang».

Prosjektene har til sammen fått over ti millioner i støtte av Kulturrådet, men har også vært sentrum for massiv debatt. Traaviks kritikere mener han har gjort seg til en nyttig idiot for Kim Jong-uns regime, at samarbeidet legitimerte undertrykkningen av det nordkoreanske folket.

Aldri har han veket for kritikken. Traavik in-

ENDT KAPITTEL: Etter åtte år så Traavik seg nødt til å avslutte samarbeidet med Nord-Korea.

Morten Traavik (46)

FØDT: 27. juni 1971 i Bergen.

SIVILSTATUS: Gift. To sønner, Hannes (3), Tage (6) og bonusdatteren Judith (12).

KARRIERE: Omstridt kunstner og regissør. Utdannet ved The Russian Institute of Theatre Art i Moskva. Har gjort en rekke store kunstprosjekter i samarbeid med regimet i Nord-Korea. Blant annet organiserte han den første konserten i landet med et utenlandsk band – et prosjekt som fikk internasjonal oppmerksomhet. Samarbeidet med Nord-Korea har møtt massiv kritikk, men har også fått millionstøtte fra Kulturrådet. Traavik står også bak prosjektet «Miss Landmine», en skjønnhetskonkurranse med kvinnelige mineofre fra Angola. I september i fjor mottok han Teaterkritikerprisen for forestillingen «Århundredrets rettssak», som for ett år siden ble vist under festivalen Barents Spektakel.

AKTUELL: Hadde i februar utstillingen «Frodes grense» under Kirkenes-festivalen Barents Spektakel – hvor han sitter i styret. Utstillingen er en hyllest til vennen Frode Berg som sitter fengslet i Moskva for spionasje. Til sommeren kommer dokumentaren «War of Art» om Traavik og hans kunstakademi DMZ i Nord-Korea, som produseres av Norsk Fjernsyn. Til høsten gir han ut boken «Forræderens guide til Nord-Korea» på Aschehoug forlag.

sisterer på at han driver med brobygging. Det vil si, ikke nå lenger. For i fjor høst fikk samarbeidet en brå slutt.

– Jeg ble drapstruet. Av han som til da hadde vært min nærmeste samarbeidspartner og beste nordkoreanske venn.

DE HADDE FLERE PROSJEKTER som skulle gjennomføres, men plutselig merket Traavik en endring i nordkoreanernes innstilling til ham. De ble mer mistenksomme. Han merket at de begynte å sabotere planene de tidligere hadde vært enige om.

– Jeg er ganske sikker på hvorfor det ble sånn, sier Traavik.

Den spente stemningen mellom Nord-Korea og Sør-Korea, Nord-Korea og USA – det mener han er årsaken til stemningsskiftet. Den antiamerikanske propagandaen var blitt mer synlig, og folk var mer mistenksomme enn Traavik noen gang hadde opplevd.

– Når de er såpass redde og mistenksomme at de ikke engang føler at jeg er til å stole på, at de må være sikre på å vise sine overordnede at de er lojale mot sitt system, da tvinger situasjonen frem et sånt valg, sier han.

For det var Traavik som brøt, etter lenge å ha insistert på at prosjektene måtte gjennomføres. Men så var hans beste venn brått ikke til å kjenne igjen.

– Han kom med noen ganske åpenbare trusler som handlet om kuler, som var nærliggende å tolke som drapstrusler.

Redd for å reise tilbake er han ikke. Han kommer likevel ikke til å gjøre det.

– Det er mer fordi at sånn som atmosfæren er nå, så gir det ingen mening.

DET ER SEN MORGEN I STOCKHOLM, og det snør tett. Morten Traavik står i døren som leder inn i bygården hvor han bor, i det som i fjor kom på åttende plass i avisen The Telegraphs kåring over verdens kuleste nabolag, bydelen Södermalm i Stockholm.

På hodet har han en russisk pilotlue, rundt benet klamrer det seg fast en sjenert treåring, sønnen Hannes. Storebror Tage på seks står og roper i gangen bak ham:

«Pappa! Pappaaa!».

– Der er dere, ja! Jeg er litt sent ute i dag, så jeg er på vei for å levere i barnehagen. Bare gå opp i leiligheten og vent, jeg er tilbake om 20 minutter, sier Traavik og forsvinner ut i snøværet med et akebrett på slep.

JA, HAN KALTE DET FOR spennende å stå og skjule seg for kuleregn i Moskva. Nå sitter han på kontoret sitt, et par hundre meter fra leiligheten i Södermalm, tilbake fra barnehagen.

– Jeg mener på ingen måte å fremstille meg som noen jævla hardhaus, men det er nå engang sånn jeg er kalibrert, og det er en del folk som er det. For sånne som oss tror jeg det er verre at det ikke skjer noe, for da får vi for god tid til å sitte og finnenke på meningen med livet og eksistensens mer meningsløse sider.

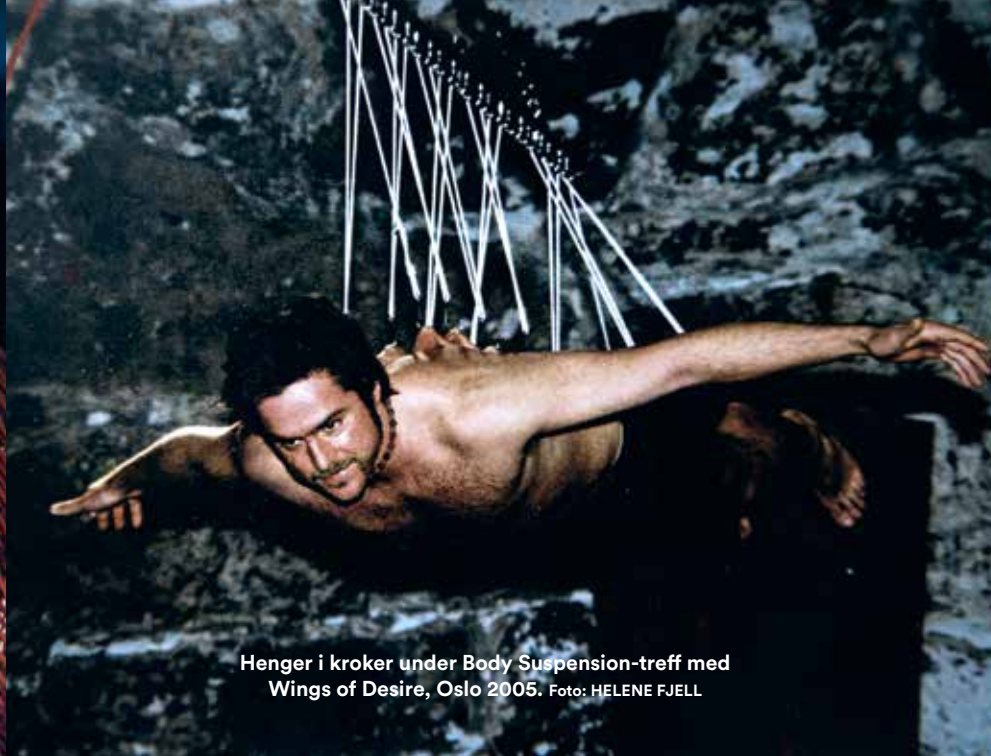
– Funderer du mye over meningen med livet?

– Ja, jeg har i hvert fall gjort det i perioder, men jeg tror fintenkingen kan virke ganske paralyserende på både ens gjennomføringskraft og evne til å forflytte seg til nye steder, der en kanskje kan finne de perspektivene en trenger, nettopp for å komme ut av den paralysen eller handlingslammelsen. Det er et av paradoksene jeg liker å oppholde meg i.

Helst vil han ikke kalle seg for kunstner.

– Med en gang du betegner noe som kunst, følger det på lasset med en automatisk ufarliggjøring. →

Litt sur etter å ha fått klippet det
Traavik selv kaller en «No Country
for Old Men»-sveis.

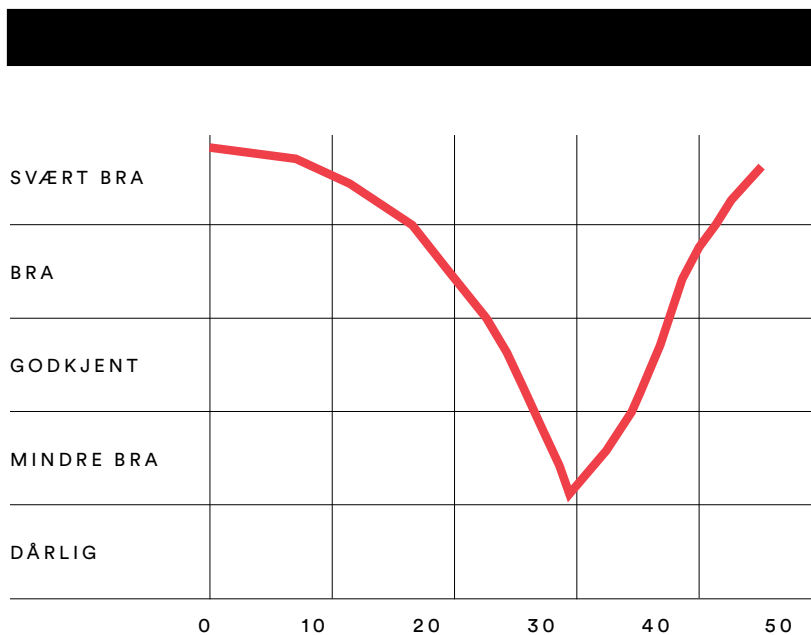

Henger i kroker under Body Suspension-treff med
Wings of Desire, Oslo 2005. Foto: HELENE FJELL

Med mamma
hjemme i Bergen,
trolig vinteren 71/72.

Traavik arrangerte de første
Norske Festspill i Nord-Korea, Pyongyang
17.mai 2012. Foto: GORM K GAARE

LIVET TIL NÅ: – Jeg synes jeg hadde en veldig bra barndom og ungdom, med en livskrise rundt 30. Jeg fikk rett og slett en kjempedepresjon. Ikke noe annerledes enn mange andre 30-årskrises, men jeg mistet helt troen på meg selv og det jeg holdt på med og ... det aller meste. Jeg måtte avbryte teaterforestillingen jeg holdt på å regissere, sykmelde meg, finne på noe helt annet i et par år. Da holdt jeg ikke på med kunst i det hele tatt, faktisk. I et par år jobbet jeg som portør på Rikshospitalet. Det er denne klisjeen om livskrisen som viser seg å være en blessing in disguise. En av mine store skrekkscenarier i livet frem til da var å mislykkes offentlig. Å bli avslørt. Og jeg tror det var utrolig viktig nettopp å oppleve det, oppdage at livet går videre og at du overlever. Så ble livet etter hvert veldig mye bedre igjen, og egentlig bedre enn det noen gang har vært.

Fra «Miss Landmine
Angola», 2007.

Foto: GORM K GAARE

Traavik fotografert
i forbindelse med
prosjektet «Pimp my
Aid Worker», i
Zambia i 2010.
Foto: TRAAVIK.INFO

To år gammel, fotografert
nær slektsgården i Hardanger.
Fotografen, familievennen Susan
Lazarus har skrevet bak bildet:
«Photographed with love.»

Med kone og barn på DMZ,
Nord/Sør-Korea 2012

Foto: GORM K GAARE

→ – «Disse kunstnerne er jo litt sånn crazy og naive, men herlige, du vet, vi må ha noen kunstnere som bryter litt med konvensjonene og utfordrer grenser og sånt». Men min erfaring er at når du virkelig utfordrer grenser, er det ganske ukomfortabelt og gjør ganske vondt.

Ikke engang dem som feirer kunsten i festtaler, dem som snakker om hvor viktig det er å utfordre grenser, synes det er så kult når de selv blir utfordret, er Traaviks erfaring.

– Så lenge det er Sylvi Listhaug, pensjonister eller Donald Trump som blir utfordret, er det greit og viktig, men hvis vi «dannede mennesker» må vende den provokasjonen inn mot oss selv, blir faktisk de fleste like forbannede og provoserte. En hel del diskusjoner som har oppstått i forbindelse med det meste jeg har holdt på med, har ofte avdekket holdninger som er nesten det motsatte av det de provoserte tror de selv har.

DA HAN I 2008 GJENNOMFØRTE skjønnhetskonkurransen «Miss Landmine» i Angola, der deltagerne hadde mistet ulike kroppsdeler i mineulykker, ble han kritisert for å iscenesette svarte, fattige handikappede damer.

– Man kan spørre seg hvordan «Miss Landmine» ville blitt mottatt i dag, i dette hypersensitive klimaet som råder nå. Det der med å bli forarget og provosert på vegne av folk man anser som litt mindre i stand til å ta vare på seg selv. Jeg synes absolutt at det er en problemstilling som skal løftes frem, jeg var glad for at det poenget ble gjort. Men jeg synes samtidig det er påfallende at ingen av de mest kritiske stemmene hadde spurt dame selv om hva de syntes om å være med.

– *Og igjen gjør det samme som de beskylder deg for å gjøre?*

- Nettopp. Og kanskje enda mer, til og med.
- *Blir de kritiske røstene en del av prosjektet ditt?*
- Absolutt.
- *En del av kunstverket?*
- Jeg nekter å svare ja eller nei på det.
- *Hvorfor?*
- For da er det ikke kunst lenger.

NOEN AV MORTEN TRAAVIKS aller sterkeste kritikere har vært Bård Larsen og Kristin Clemet fra tenketanken Civita. Da han i 2014 anmeldte dem for ærekrenkelser, sa Clemet at det var umulig å vite om anmeldelsen var alvorlig ment eller bare en del av Traaviks iscenesettelse av seg selv.

Og dette er noe som stadig dukker opp i omtaler av Traavik; at han iscenesetter seg selv. At det er umulig å vite hvor du har ham.

– Takk for komplimenten, sier jeg da. Jeg ønsker jo, og det tror jeg alle som beskjefter seg med kommunikasjon vil si, at den skal nå så langt ut som mulig og på så mange nivåer som mulig. Når folk som overhodet ikke har noe med kunstfeltet å gjøre, føler behov for aktivt å distansere seg fra å være en brikke i mine teateroppsetninger, må jeg bare bli kjempeglad og ta det som et tegn på at kommunikasjonen min når ganske langt ut.

Teaterscenene er litt for liten, synes han selv, og takker derfor gjerne ja til en som er større.

– Det viser at diskusjonene som verkene setter i gang, foregår minst like mye ute i den ikke-kunstneriske offentligheten.

- *Da har du en ganske stor scene?*
- Mhm. Absolutt.
- *Hvor stor vil du at scenen din skal være?*
- Det avhenger helt av prosjektets art og natur. Den viktigste scenen er jo den som er inne i deg, i oss.
- *Du synes ikke det er ubehagelig å stå i opphøvede debatter?*

«De fleste som kjenner meg privat, vil mene at det er veldig kort avstand mellom den jeg fremstår som offentlig, og den jeg er privat.»

MORTEN TRAAVIK

Ser på ...

STAND UP. Stand up-komikeren Bill Hicks (1961-94). Ingen over, ingen ved siden.

Smaker på ...

I DET SISTE: Rød solhatt, Alvedon, ingefær, vodka og ikke minst chaga-te fra Traavik. Infos bedriftsjaman.

Hører på ...

IPOD. «Miks sanger»-innstillingen på min trofaste iPod Classic: Kraftwerk, Trond-Viggo, Sølvguttene, Aerosmith osv.

Kjenner på ...

STERKE FØLELSER. Et voksende sinne mot de ansvarlige for at min gode venn Frode Berg nå sitter fengslet i Moskva.

– Nei, jeg synes ikke det. Bordet fanger litt. Du forplikter deg hvis du skal være en såkalt politisk kunstner. Jeg har ingenting annet enn en mild forakt til overs for å springe inn på galleriet igjen og si: «Men det var jo bare kunst». Jeg vet veldig godt hva jeg står for. Det har sikkert også en del med temperament å gjøre, og min etnisitet som bergenser, at jeg liker en god krangel.

DET VAR I 2010, da han hadde en utstilling av bildene fra «Miss Landmine» i Stockholm, at han traff Johanna. Hun jobbet der som utstillingspedagog og hadde fått i oppdrag å gi kunstneren en omvisning. Et drøyt år senere kom Tage til verden. Tre år senere kom Hannes.

– Det var veldig effektivt, ler Traavik.

Johanna er svensk, og ettersom hun hadde en fast jobb i Stockholm, samt en datter fra før, var det lettere for ham å flytte på seg. Nå, syv år senere, forbereder familien seg på å forlate Sverige til fordel for Norge og Bergen, hvor han selv vokste opp.

– Fordi der har vi barnevakt. Eller, det har ikke bare med det å gjøre, men vi har tre barn, og jeg reiser jo en del i jobben. I Stockholm har vi ingen

nær familie som kan være avlastning. Det har vi i Bergen, med en farmor som ville *betalt* for å få lov til å være barnevakt. I tillegg til at min bror bor der, og at Bergen er en jævlig fin by å vokse opp i, noe jeg vet av egen erfaring.

– *Er du mye borte fra ungene dine?*

– Det kommer an på hva som er mye. Siden Tage ble født, har jeg aldri vært borte fra familien mer enn to uker sammenhengende. Det gjør ikke noe at du reiser en del hvis du ikke er så lenge borte av gangen. Det er veldig sjelden at jeg er vekke så lenge også. Det har foreløpig gått bra. De kjenner meg igjen.

HAN SAVNER DEM når han er borte. Savn, og en viss dårlig samvittighet, tror han er en integrert del av foreldrepakken.

– Jeg tar dem med av og til. Tage var med til Nord-Korea da han var ti måneder. Han var en kjempestjerne, de gikk jo helt bananas over ham: Liten, blond, blåøyd og kjempesøt.

– *Dette ryktet om deg, om at du iscenesetter deg selv og at det er vanskelig å vite hvor vi har deg ...*

– Mhm ...

– *Hvor kommer det fra?*

– Nei, det er ikke godt å vite hvor rykter har oppstått.

– *Men stemmer det?*

– Nei, ikke mer enn alle andre gjør det, hver enesete dag. Jeg tror heller at jeg gjør det i et større format og i en større målestokk. Jeg er ofte en veldig tydelig del av mine prosjekter, men det kommer litt an på hva som menes med *iscenesette*. Hvis det er å kultivere en karakter som jeg egentlig ikke er, da tror jeg ikke det. De fleste som kjenner meg privat, vil mene at det er veldig kort avstand mellom den jeg fremstår som offentlig, og den jeg er privat.

Slik som han holder på med ting som får mye medieoppmerksomhet, tror han det kan gi næring til et slags mytisk skjær over ham.

– Jeg har ikke noe mot å føle meg som en litt mytisk sjel.

Han ler litt.

Morten Traaviks hypotese er at vi alle iscenesetter oss selv hele tiden.

– Når du møter noen for første gang, for eksempel, når du har sex med noen du ikke kjenner så godt, eller driver valgkamp ... Jeg er langt fra eksepsjonell i mitt nivå av iscenesettelse. ■

julia.renate.ingebrihtsen@vg.no
line.moller@vg.no

FASCINERT AV ØST: – Mislykkede forsøk på å skape perfekte samfunn, synes jeg er interessant. I både Sovjet og Nord-Korea har man forsøkt å innføre himmelrike på jorden. Det er interessante eksempler på den menneskelige streben etter det fullkomne, som jo alltid er dømt til å mislykkes, sier Morten Traavik.